

Thémis-affären 1916.

Skildrad av överstelöjtnant *Carl Gustavii*.

Det var troligen en av de första dagarna i augusti 1916, som jag hade formell körutbildning på en inhägnat fält vid Rosarfve strax norr om Tingstäde kyrka. En ny omgång värnpliktiga kuskar voro inkallade för avlösning av dem, som skulle hem på en tids permission. De nyinkomna hade just anlänt till övningsplatsen och skulle före avlösningen vara med om en förevisningsövning. Denna tillgick så, att mellan- och stångkuskar fick sitta av och lämna sina spann. Med endast förkuskar — av den gamla årgången värnpliktiga — formerades kolonn, dubbelkolonn, linje, sluten linje, dubbellinje och sluten dubbellinje samt höger och vänster tillbaka i kolonn — utan något övertramp. Därefter höll övningsledaren ett kort tal till de nyinryckta av ungefär följande innehåll: »Där ser Ni, gubbar; hästarna kan sin sak! Om det inträffar ett övertramp, så är det inte hästarnas fel!»

Det blev emellertid ingen avlösning, ty just som denna skulle börja kom en ordonnans i galopp och med andan i halsen: »Fänriken ska omedelbart keure opp till amtjonsförrådi och laste i skarp amtjon och avgå till Slite för att hindra en båt, som heter Thémis, att lämna hamnen». Det torde vara onödigt framhålla att det blev fart. Ammunitionen, som då för 7 cm kanon utgjordes endast av granatkartescher, var snart lastad och på rekordtid nådde vi Länna under eftermiddagen. Befälet fördes av »Batteribefälhavaren», löjtnant Henning Fröding. Batterichefen Lars Abraham, befann sig på fastlandet på en kommendering. Då batteriet nådde Länna, såg vi Thémis liggande på redde 800—900 m från land. Fröding beordrade »Vänster bröst av!» och batteriet — 4 pjäser — grupperades vid sidan av vägen på den plats, där

kalkfabriken numera ligger. Författaren erhöll order att inrikta 1. pjäs mot aktern, 4. pjäs mot fören av båten, 2. och 3. pjäs med jämna luckor däremellan. Under tiden sammanträffade Fröding med lotsarna och gjorde med dessa i lotsbåten ett besök ombord. F. fick vidare förbindelse med landshövdingen, som meddelade att fartyget var svensk egendom och skulle förhindras lämna hamnen. Ombord på *Thémis* fann F. en tysk prisbesättning på 2 officerare — Oberleutnant Gregor och Leutnant Dirsch — samt, om jag minns rätt, 8—10 man.

Thémis var en större, svensk passagerareångare, som gick i fraktfart på väg från Stockholm till S:t Petersburg med jordbruksmaskiner. Detta var enligt tysk uppfattning kontraband, varför *Thémis* blivit kapad av tyska undervattensbåtar i Ålandshav. Prisbesättning sattes ombord, den svenska besättningen landsattes — troligen på Åland — och *Thémis* skulle föras till Libau, som var tysk hamn. Då *Thémis* kom i höjd med Gotland, visade sig kolförrådet vara knappt, varför Gregor beslöt att angöra Slite för att med bistånd av därvarande tyske konsuln, Degerman, kola. Degerman kände emellertid igen fartyget och vågade därför ej lämna kol utan att fråga K. B. Följden blev, som ovan sagts, att båten skulle kvarhållas. K. B. underrättade regeringen, som inledde telegrafiska underhandlingar med Berlin.

Vid pass kl 1700 återkom Fröding efter att ha gjort bekantskap med Gregor och Dirsch och varnat dessa för utbrytningsförsök. Under tiden hade mitt taktiska sinne i någon mån vaknat, varför jag föreslog Fröding att vi successivt skulle flytta upp pjäserna till backslutningen av Lännaberget för att erhålla bättre skydd, om tyska örlogsmän skulle vara på spaning efter *Thémis*. Förslaget antogs och vi flyttade batteriet pjäsvis. Detta var klart omkr kl 1900. Strax därpå syntes vid 3-milsgränsen en »Hochseetorpedoboteskader» om nio fartyg i dubbelkolonn och med full fart nordvart. Ett av dessa lämnade formeringen och styrde, fortfarande med hög fart, rakt mot hamninloppet. Fröding hade under tiden åter begivit sig till lotshöjden, varifrån han tillsammans med lotsarna gjorde sina observationer. Lotsförmannen yttrade, enligt Fröding: »Nu ska Ni få se på fan! Rännan är mycket

smal. Strax går han på! Nu går han på! — Nu!» — Han gick inte på, ty han fördes av en tysk reservoff, som hade gått som sjökapten »på Slite» i hela sin tid. Torpedbåten gick in i hamnen och lade sig vid Themis sida och mina kanoner voro nu inriktade mot pansar. Vi hade emellertid gott skydd av krönet på Länna-berget. Det var bara eldrören och översköldarna, som voro blottade. Att våra granatkartescher skulle komma att studsas som ärter mot pansarplåten bekymrade oss inte så mycket. — Fröding kom nu tillbaka till batteriet och meddelade, att han skulle fara över med lotsbåten och »förhandla». Jag erhöll order att »skjuta så fort Thémis försöker lämna hamnen». Fröding försvann. Det började skymma. I kikaren kunde jag iaktta att Fröding var på väg. Servisen satt med sträckta fyrsnören. Man kunde se rörelser av personal som förflyttade sig från torpedbåten till Thémis och tillbaka. Sjön började häva sig. Det blåste upp och lotsbåten började bli svår att se.

Fröding skildrade sedermera sin färd sålunda: »När jag kom fram, gick sjön så hög, att dom fick passa på och kasta lasso om mig, då vi befann oss på en vågkam (F. var ingen sjöman!). Sedan vi utbytt hälsningar, förklarade jag att vi hade en division med blandade lätta och tunga pjäser inriktade mot fartyget och att vi hade order att hindra Thémis att lämna hamnen. »Båten är svensk egendom och Ni kan vilket ögonblick som helst förvänta telegrafisk order från Berlin att Thémis skall ligga kvar.» På detta svarade fartygschefen: »Jag har order av min amiral att hämta Thémis. Jag beklagar att vi nödgas beskjuta varandra».

— »Sedan blev jag bjuden på en sup och en smörgås, varefter jag med hjälp av lason pendlades ner i lotsbåten. Dessförinnan hann jag träffa överenskommelse om att vit flagg skulle hissas på lotshöjden för fall att telegram från Berlin var oss tillhanda, då jag nått land.»

Under tiden hade spänningen i batteriet på Länna-berget nått toppunkten. Den pågående kolningen på Thémis kunde iakttagas av mig. Röken ur Thémis skorsten blev allt tjockare och tjockare. Thémis hade tydligen lättat ankar, ty den började

röra på sig. För mig uppstod problemet: När försöker båten lämna hamnen? Huru stor skall förflyttningen vara för att räknas som »försök»? När skall jag alltså kommendera ett lag eld? Det är givet att tankarna också gingo till den hitom Thémis ligande torpedbåten och eskaderns övriga nio fartyg som gingo fram och tillbaka utanför 3-milsgränsen. På en salva om fyra granatkartescher från land torde de tio fartygen utan svårighet ha kunnat giva omedelbart svar med en breddsida av helt annat slag. Vår uppmärksamhet var emellertid helt inriktad mot Thémis och dess rörelser. Först rörde sig nu Thémis framåt några meter och började därefter backa. Jag beordrade målföljning med riktpunkt något åt sidan om mitten i rörelseriktningen och i vattenlinjen. Snart gick halva fartyget synklart för torpedbåten. Jag beslöt att vänta på hela målbredden. Då hördes nedifrån vägen ropet »eld upphör!» Det var Fröding, som kom i grevens tid. Telegram från Berlin via K. B. hade anlänt, med innehåll att Thémis skulle kvarligga i avvaktan på utredning. —

Sedan torpedbåten vid Thémis hade »gnistat» telegrammet till eskaderchefen, erhöll torpedbåten order att lätta och sluta till eskadern. Denna manövrerade sedan utanför Slite under flera timmar — troligen för att »per gnist» få Berlintelegrammet bekräftat — och erbjöd ett praktfullt skådespel genom ett livligt användande av signalraketer i olika färger.

Thémis, som nu fått kol, hade givetvis möjlighet att gå ut. Vår uppgift kvarstod alltså. På den tiden fanns emellertid något som hette hedersord, på vilket man kunde lita som på berg. De båda tyska officerarna inbjödos därför att dagligen vara våra middagsgäster på »panget» mot hedersord att under gäststatiden icke göra något utbrytningsförsök. Vår bevakning kunde därför nedbringas till ett minimum under eftermiddagarna, kvällarna och en icke oväsentlig del av nätterna.

Härunder knötos mellan bevakande och bevakade starka vänskapsband. Oberleutnant Gregor och Leutnant D. voro goda sångare. Den förstnämnde var dessutom mycket skicklig pianospelare. Med förkärlek sjöngs tyskarnas dåvarande soldatsång »Lied gegen England» (von Löns). Denna nedtecknades med text och noter av

Oberleutnant Gregor och har av mig bevarats som ett kärt minne från Thémisaffären och två tyska vänner och verkliga gentleman.

Av den fortsatta händelseutvecklingen må anföras, att 2. batteriet efter omkring en vecka avlöstes av en tropp ur 1. batteriet under dåvarande löjtnant d'Orchimont. (Jag borde först ha omnämnt, att batteriet erhöll strålkastare redan 2. dagen. De användes bl. a. att belysa en kräftmiddag på ångf. Gutes akterdäck).

Efter ytterligare omkring en vecka var den diplomatiska undersökningen klar. Den resulterade i att Thémis skulle förbli svensk egendom. Prisbesättningen återvände över Stockholm. De båda officerarna stupade sedan, den ene i Jutlandsslaget. Den andre var ombord på tyska flottan, då denna efter fredsslutet på väg till Scapa-Flow sänkte sig själv.